

Multifunkčný kompas

Práve vrcholia prázdniny a dovolenky, preto vám ponúkam multifunkčnú pomôcku. Hoci ju vyrobili veľmi dávno, mohla by sa vám zísť na prechádzky v prírode aj teraz.

Úsilie vynálezcov spojiť do malého predmetu, nástroja či pomôcky čo najviac funkcií, je stará asi ako vynálezenie samo. Na jednej burze ma zaujal riadne opotrebovaný malý *instrument*, ktorý nazveme *multifunkčný kompas*. Ani predávajúci nevedel, na čo všet-

ko môže slúžiť. Jeho základ tvorí kompas, na ktorého zadnej strane je zrkadlo. Ku kompasu je na výklopných ramienkach uchytená dvojica veľkých šošoviek a dvojica malých šošoviek. Toto zariadenie môže plniť v rôznych stavoch rozloženia nasledujúce funkcie: kompas, zrkadlo, lupa, monokulárny ďalekohľad, binokulárny ďalekohľad, ba dokonca sa dá použiť aj ako nůdzové okuliare.

Na obrázku hore je pohľad na poskladané zariadenie, ktoré môže fungovať ako kompas. Po vyklopení jednej veľkej a jednej malej šošovky ho možno použiť ako zrkadlo (obr. 1), ale ak sa budete pozeráť na krajinu cez malú a veľkú šošovku súčasne, máte jednoduchý monokulárny ďalekohľad. Po vyklopení všetkých šošoviek (obr. 2) vám vznikne binokulárny ďalekohľad. Toto multifunkčné zariadenie sa môže využiť aj ako lupa.

Škoda, že výrobca, ani rok výroby tohto praktického zariadenia nie je uvedený. Môže nás však potešiť, že bolo vyrobené v Československu.

Štefan Holakovský
Foto autor

Obr. 1

Obr. 2

OPÝTALI SME SA JAZYKOVEDCOV...

... na pôvod, význam a používanie slov *krabica* a *škatuľa*

Dostali sme otázku, ako v súčasnosti hodnotiť slová *krabica* a *škatuľa* vo význame „pevný obal na uschovávanie rozličných vecí, schránka“, resp. „malá schránka zabudovaná v stene, v ktorej sa spájajú alebo rozvetvujú elektrické vodiče a inštalujú elektrické vypínače a zásuvky“ a ktoré z týchto dvoch slov by sa malo používať v spisovných jazykových prejavoch.

Ak sa pozrieme do súčasných kodifikačných príručiek spisovnej slovenčiny, t. j. do *Pravidiel slovenského pravopisu* (4. vyd. 2013; ďalej PSP), resp. *Krátkeho slovníka slovenského jazyka* (4. vyd. 2003; ďalej KSSJ), mohli by sme odpovedať takto: v spisovných jazykových prejavoch je vhodné používať slovo *škatuľa*, lebo slovo *krabica* sa v súčasných PSP vôbec neuvádza, kým slovo *škatuľa* áno, a KSSJ slovo *krabica* hodnotí ako subštandardné, t. j. ako nespisovný jazykový prostriedok. Ukazuje sa však, že problém hodnotenia a používania slova *krabica* nie je až taký jednoznačný.

Slová *krabica* aj *škatuľa* sú cudzieho pôvodu. Slovo *škatuľa* má pôvod v latinčine (z lat. *scatula*), do slovnice slovenčiny sa dostalo s rozvojom lekárnictva a v jazykových príručkách sa vždy hodnotilo ako spisovné. Slovo *krabica* má praslávsky pôvod s významom *kôš*, ktoré sa dostalo do mnohých slovanských jazykov, vzniklo *krab-* a z toho príponou *-ica* vzniklo slovo *krabica*; porov. V. Machek: *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*, 1957. Slovo *krabica* Anton Bernolák vo svojom päťväzkovom slovníku (pozri *Slowár Slowenský, Česko-Laťansko-Nemecko-Uherský*, 1825 – 1827) označil ako české, Štefan Jančovič zachytávajúci slovnú zásobu zo štúrovského obdobia (pozri *Noví slovensko-maďarský a maďarsko-slovenský slovník*, 1848) ho zaznamenáva bez označenia, rovnako aj Josef Loos v *Slovníku slovenskej, maďarskej a nemeckej reči* z r. 1871, PSP z r. 1931 ho hodnotili ako spisovné slovo, ale PSP z r. 1940 ako nesprávne, PSP z r. 1953 znova ako

spisovné, no od 2., zrevidovaného vydania PSP z r. 1957 sa slovo *krabica* vnechalo, čo sa osobitne uvádza v úvode tohto vydania. *Slovník slovenského jazyka*, 1. zv. A – K, z r. 1959 slovo *krabica* hodnotí ako hovorové zastarané. V 2. zv. *Slovníka súčasného slovenského jazyka* (písmená H – L) z r. 2011 sa slovo *krabica* hodnotí ako spisovné, ale upozorňuje sa na jeho český pôvod. V citovanom slovníku sa uvádza aj prídavné meno *krabico-vý*, zdrobnenina *krabička* a od nej utvorené prídavné meno *krabičkový*.

Z naznačeného rozboru vidieť, že už dve storočia je isté váhanie, či slovo *krabica* a jeho odvodeniny zaradiť medzi spisovné jazykové prostriedky, alebo nie. V jazykovej praxi sa v súčasnosti používa pomerne často aj v spisovných jazykových prejavoch a azda preto sa v najnovšom lexikografickom diele zaradilo medzi spisovné jazykové prostriedky s upozornením na jeho český pôvod. (Možno ešte uviesť, že slovu *krabica* sa podrobne venoval Pavol Žigo v príspevku *Osudy slov škatuľa a krabica uverejnenom* v časopise *Kultúra slova*, 2011, roč. 45, č. 4.)

PaedDr. Matej Považaj, CSc.